

מסביב לפרשה

בהעלותך: עוסק במצווה פטור מן המצווה

הרב יואב פלדמן

במדבר פרק ט

וַיְהִי אֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ טְמְאִים לְנֶפֶשׁ אָדָם וְלֹא יָכְלוּ לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּקְרְבוּ לַפְּנֵי מֹשֶׁה וְלַפְּנֵי אֶהֱרֹן בַּיּוֹם הַהוּא

פיהמ"ש לרמב"ם אבות ב, א

אמנם מצוות לא תעשה, הנה ביאר הכתוב העונש על כל אחת מהן, מלבד המעט, וחייב בקצתן מיתות, ובקצת כרת, ומיתה בידי שמים, ומלקות, וידענו מן העונשים מצוות לא תעשה כולן, מה מהן איסורו חמור ומה מהן למטה מזה, והן שמונה מדרגות: המדרגה הראשונה, והיא החמורה שבהן - הם הדברים אשר חייב בהם סקילה. ומאלה המדרגות נדע גדול החטא וקוטנו. אבל מצוות עשה - לא נתבאר שכר כל אחת מהן מהו אצל ה', עד שנדע מה מהן יותר חשוב ומה מהן למטה מזה, אלא ציוה לעשות מעשה פלוני ופלוני, ולא יודע שכר איזה משניהם יותר גדול **אצל ה'**, ולפיכך ראוי להשתדל **בכולן. ומפני זה העיקר אמרו: "העוסק במצווה פטור מן המצווה", מבלי הקשה בין המצווה אשר הוא עוסק בעשייתה והאחרת אשר תחלוף ממנו. ולזה גם כן אמרו: "אין מעבירין על המצוות", רצונו לומר: אם הזדמן לך מעשה מצווה, אל תעבור ממנו ותניחנו כדי לעשות מצווה אחרת.**

סוכה כה, א

משנה: שלוחי מצווה פטורין מן הסוכה. חולין ומשמשיהן פטורין מן הסוכה. אוכלין ושותין עראי חוץ לסוכה.

גמרא: והעוסק במצווה פטור מן המצווה מהכא נפקא? מהתם נפקא, דתניא: ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם וכו' אותם אנשים מי היו? נושאי ארונו של יוסף היו, דברי רבי יוסי הגלילי, רבי עקיבא אומר: מישאל ואלצפן היו שהיו עוסקין בנדב ואביהוא. רבי יצחק אומר: אם נושאי ארונו של יוסף היו - כבר היו יכולין ליטרה, אם מישאל ואלצפן היו - יכולין היו ליטרה. אלא עוסקין במת מצווה היו, שחל שביעי שלהן להיות בערב פסח. שנאמר ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא, ביום ההוא אין יכולין לעשות, הא למחר - יכולין לעשות.

דף מקורות

תוספות סוכה כה, א

שלוחי מצוה - ותימה אם יכולין לקיים שניהם אמאי פטורין דאטו אדם שיש לו ציצית בבגדו ותפילין בראשו מי מפטר בכך משאר מצות וצריך לומר דהכא נמי איירי בכי האי גוונא דאי מיטרדי בקיום מצות סוכה הוו מבטלי ממצות.

הר"ן על הרי"ף סוכה יא, א

ואיכא למידק אם יכולין לקיים את שתיהן אמאי פטורין דאטו מי שיש לו ציצית בבגדו ותפילין בראשו מי מפטר משאר מצות הא ודאי לא לפיכך העלו בתוספות דלא פטירי אלא היכא שאם יקיימו מצות סוכה יבטלו ממצותיהן... **ולא נ"ל כן דפסא דמילתא לא משמע כן וה"נ אמרינן בגמרא דרב חסדא ורב הונא איקלעו לבי ריש גלותא ואגניניהו רב נחמן בסוכה שמופלגין בוייה ממנה ד' ואמרי ליה אבן שלוחי מצוה אבן ופטורין לפיכך נ"ל דהעוסק במצוה פטור מן המצוה אף על פי שיכול לקיים את שתיהן ילפינן כל שהוא עוסק במלאכתו של מקום לא חייבתו תורה לטרוח ולקיים מצות אחרות אף על פי שאפשר:**

ומיהו מודינא ודאי שכל שאינו צריך לטרוח כלל אלא כדרכו במצוה ראשונה יכול לצאת ידי שניהם דבכה"ג ודאי יצא ידי שתיהן ומהיות טוב אל יקרא רע

שער הציון סימן תעה

לאפוקי שומר אבדה [או משמר המת] אף דהוא גם כן פטור אז מכל המצות [ואפילו יכול לקיים שניהם, אם צריך לטרוח אחר זה, לדעת כמה פוסקים, וכדלעיל בסימן ל"ח עיין שם], **אם אכל מצה אזי יצא ידי חובתו, דהוא איש, אלא שאז לא חייבתו התורה מפני שהוא עוסק במצוה אחרת. ומכל מקום מסתפקנא אם יוכל אז לברך ברכת אכילת מצה אקב"ו וכו' כיון שהוא אז אינו מצוה על זה:**

שו"ת מהר"ח אור זרוע סימן קפג

וכפי זה בחורים ההולכים ללמוד תורה פטורים מכל המצות כל זמן שהם בבית רבם. כרב חסדא ורבה בר רב הונא שהיו פטורים כל זמן שלא שמעו הדרשה. **ומ"מ אם ירצו לברך על הציצית ועל התפילין יכולין, מידי דהווא אנשים. שפסק ר"ת זצ"ל שהנשים יכולות לברך על כל מצות עשה שהזמן גרמא ולהכי יוכלו להוציא בתקיעת שופר את החייבים. ולא אמרינן דלא אתי הפטור אפילו מדרבנן ויוציא את החיוב דכל ישראל עריבים זה בזה**

דף מקורות

בית הבחירה (מאירי) עירובין צו, א

וכן בכל מצות שהנשים פטורות בהן אם רצו לעשותן עושות וכן הדין בכל הפטורין כגון מקמץ ומצרף נחשת בעולת ראייה וכן בעוסק במצוה אלא שבאלו הואיל ושייכי במצות אלו אף על פי שאיזו סבה פוטרם כשעושין אותה מברכין עליה אבל אשה אינה מברכת עליה שהרי אי אפשר לה לומר וצונו

נתיבות המשפט סימן עב, יט

נראה דבגבאי צדקה לא שייך זה, דלא שייך פרוטה דרב יוסף רק במקום שעוסק במצוה שהיא מצות עשה ומוטלת עליו בחיוב ואסור לקבל עליה שכר, כגון בהלוואה או בהשבת אבידה. אבל צדקה, החיוב מוטל על כל אדם ליתן צדקה, אבל אין חיוב ומצות עשה מוטל על שום אדם להיות גבאי צדקה, דאם היה מצות עשה להיות גבאי היו כל ישראל מחוייבים להיות גבאים, רק החיוב על הב"ד לכוף את ישראל על הצדקה ולמצותו של מקום ולהעמיד ממונים על זה, והממונים רשאים לקבל שכר על זה, לא שייך בזה פרוטה דרב יוסף.

אמרי בינה דיני אורח חיים סימן יג

ודע דהא דילפינן דעוסק במצוה פטור מן המצוה הוא לאו דוקא בעוסק במצוה המוטל עליו בחיוב ואסור לו לקבל עליו שכר אלא אף מצוה דאינה מוטלת עליו דוקא מ"מ העוסק בה פטור ממצוה אחרת. וכן מבואר מש"ס סוכה כותבי תפילין ומזוזות הן ותגריהן כו' פטורים מן התפילין ואף לדעת הב"י דפוסק כירושלמי דדוקא מכל היום פטורין כמבואר (סי' ל"ח) מ"מ לאינך פוסקים דפטורין ממש אם צריך לטרוח אחר אחרת וכמ"ש הרמ"א שם והא א"ז מצוה המוטלת עליו ובכ"ז העוסק בה פטור וכן המשמר המת או החוצב קבר למת אפילו אינו מת המוטל עליו ובכ"ז פטור ממצוה.

שוע אוח תפילין לח, ח

כותבי תפילין ומזוזות הם ותגריהם ותגרי תגריהם וכל העוסקים במלאכת שמים, פטורים מהנחת תפילין כל היום, זולת בשעת ק"ש ותפלה. הגה: ואם היו צריכים לעשות מלאכתן בשעת ק"ש ותפלה, אז פטורין מק"ש ותפלה ותפילין. דכל העוסק במצוה פטור ממצוה אחרת אם צריך לטרוח אחר האחרת, אבל אם יכול לעשות שתיהן כאחת בלא טרוח, יעשה שתיהן.